

Nadesłano: 21.05.2019
Zaakceptowano: 12.09.2019

Sugerowane cytowanie: Hajkowska M. (2019). *Kształcenie wychowawczyń przedszkoli w Prywatnym Seminarium dla Wychowawczyń Przedszkoli Marii Papiewskiej w Lublinie (1918-1939)*, „Edukacja Elementarna w Teorii i Praktyce”, vol. 14, nr 3(53), s. 63-73.
DOI: 10.35765/eetp.2019.1453.04

Monika Hajkowska

ORCID: 0000-0001-5524-4246

Uniwersytet Marii Curie Skłodowskiej w Lublinie

Kształcenie wychowawczyń przedszkoli w Prywatnym Seminarium dla Wychowawczyń Przedszkoli Marii Papiewskiej w Lublinie (1918-1939)

Female Preschool Teachers Education in the Private
Maria Papiewska's School for Female Preschool
Teachers in Lublin (1918-1939)

SŁOWA KLUCZOWE

Maria Papiewska,
wychowawczynie
przedszkola,
seminarium,
wychowanie
przedszkolne, Lublin

ABSTRAKT

Celem artykułu jest przedstawienie zagadnienia kształcenia w Prywatnym Seminarium dla Wychowawczyń Przedszkoli Marii Papiewskiej w Lublinie (1918-1939). W artykule podjęto w szczególności próbę analizy programu kształcenia zakładu na podstawie materiałów archiwalnych, m.in. protokołów egzaminacyjnych. Ze względu na charakter źródeł i specyfikę badań posłużono się metodami charakterystycznymi dla nauk historycznych. Wывód składa się z trzech części. W pierwszej przedstawiono biografię założycielki zakładu Marii Papiewskiej. Druga część to rys działalności seminarium, w tym również założenia organizacyjne, kryteria przyjęć, charakterystyka uczniów. W części trzeciej omówiony został program nauczania. Seminarium było jedynym zakładem kształcenia wychowawczyń w Lublinie działającym do wybuchu II wojny światowej. Mimo tego, że kandydatki pochodziły z różnych środowisk i niektóre legitymowały się świadectwami ukończenia zaledwie pięciu klas szkoły powszechnej, nie szczędzono wysiłków w celu uzyskania przez nie jak najwyższych kwalifikacji. Problem przygotowania nauczycieli przedszkoli wydaje się ponadczasowy. Niezmiennie pozostają miłość do pracy z dziećmi oraz negacja rutyny i schematu.

KEYWORDS ABSTRACT

Maria Papiewska,
female preschool
teacher, seminar,
preschool
education, Lublin

The aim of the article is to present the issue of education in the Private Maria Papiewska's School for Female Preschool Teachers in Lublin (1918-1939). Due to the nature of the sources and the research, the methods characteristic of historical sciences are used. The paper consists of three parts. The first one presents the biography of the founder of the school, Maria Papiewska. The second part is an outline of the school's activities, including organizational assumptions, admission criteria, and characteristics of the female students. The third part discusses the curriculum. The Maria Papiewska's School was the only female teacher training institution in Lublin operating until the outbreak of World War II. Despite the fact that the candidates came from different backgrounds and some of them completed only five grades of basic education, no effort was spared to help them obtain the highest qualifications possible. The problem of preparing early childhood educators seems to be timeless. Love for working with children and the negation of routine and pattern remain unchanged.

Wprowadzenie

Powstanie instytucji wychowania przedszkolnego na ziemiach polskich nastąpiło w pierwszej połowie XIX w. Pierwsze ochronki zostały utworzone na terenie Królestwa Polskiego w Warszawie (1839 r.), Kaliszu (1844 r.), Płocku (1857 r.), Białej Podlaskiej (1857 r.), Kielcach (1858 r.) (Sandler 1968: 53; Winiarz 2005: 68). Pod wpływem prądów pedagogicznych i poglądów na temat wychowania małego dziecka uznano potrzebę zawodowego kształcenia wychowawczyń małych dzieci za niezbędną. Lata 70. XIX w. przyniosły pierwsze kursy dla bon i ochraniarek. Zaczęła je organizować w Warszawie Teresa Pruszk-Mleczkowa (Leżańska 1998: 15). Szczególne osiągnięcia w tym zakresie miała również Maria Weryho-Radziwiłłowiczowa, promotorka freblizmu (Wróbel 1967: 20).

Pierwsze działania na rzecz wychowania przedszkolnego na Lubelszczyźnie podjęte zostały w drugiej połowie XIX w. przez Lubelskie Towarzystwo Dobroczynności. Jego prezes, Mieczysław Mackiewicz, ówczesny gubernator lubelski, zorganizował opiekę nad kilkoma sierotami przez umieszczenie ich w rodzinach lubelskich. Inicjatywa ta przyniosła kolejne posunięcia mieszkańców Lublina. W 1853 r. dzięki staraniom Róży z Potockich Rembielińskiej założono pierwszą ochronkę na ul. Dolnej Panny Marii. Na utworzenie Zakładu Freblowskiego w Lublinie kształcącego bony i niańki trzeba było czekać aż do 1908 r. Doszło do tego dzięki pracy i zaangażowaniu Marii Papiewskiej, jednej z lubelskich działaczek popularyzującej ideę wychowania przedszkolnego w praktyce (Bagieńska 1964: 252; Sandler 1968: 115-119; Winiarz 2005: 68).

Celem artykułu jest przedstawienie kształcenia wychowawczyń w Prywatnym Seminarium dla Wychowawczyń Przedszkoli prowadzonym przez Marię Papiewską w latach 1918-1939. Podstawę źródłową stanowią materiały archiwalne zachowane w Archiwum Państwowym w Lublinie. Szczególnie cenne okazały się protokoły z egzaminów dyplomowych, odpisy świadectw seminarzystek oraz katalogi główne zawierające wykazy uczennic i programy nauczania realizowane w zakładzie.

Biografia i sylwetka zawodowa założycielki seminarium

Maria Papiewska urodziła się 24 kwietnia 1859 r. w Klimkiewiczowie koło Sandomierza. Była absolwentką pensji Aleksandry Świerczyńskiej w Lublinie, którą ukończyła w 1876 r. Następnie kontynuowała edukację na uniwersytecie latającym w Warszawie. Po powrocie do Lublina podjęła pracę jako nauczycielka przyrody na pensji, którą sama ukończyła, oraz udzielała lekcji w domach prywatnych. W celu dalszego podnoszenia swoich kwalifikacji wyjechała na kursy prowadzone przez M. Weryho-Radziwiłłowiczową do Warszawy. W 1885 r. została kierowniczką szkoły freblowskiej Marii John przy ul. Zamojskiej 7, którą po czterech latach zakupiła na własność. Wówczas w nowym lokalu przy ul. Namieśnikowskiej 4 stworzyła ogródek freblowski. Od 1893 r. podjęła się kształcenia bon i niań, organizując kursy pedagogiczne. Działania te zapoczątkowały powstanie w 1908 r. Zakładu Freblowskiego, który dziesięć lat później przekształcony został w Seminarium Ochroniarskie, a następnie w 1929 r. w Seminarium dla Wychowawczyń Przedszkoli. Należy podkreślić, że po wybuchu I wojny światowej do Lublina przybywały liczne grupy uchodźców (Winiarz 2005: 72). Tym samym Papiewska odpowiadała na potrzeby społeczne związane nie tylko z opieką nad małym dzieckiem, ale również kształceniem wychowawczyń. Ponadto angażowała się w różne prace oświatowe i społeczne, m.in. tajne komplety, kolonie letnie dla dzieci i młodzieży, działalność organizacji takich jak Koło Pracy Społecznej Kobiet czy lubelski oddział Polskiego Związku Nauczycielskiego. Interesowała się systemem wychowania przedszkolnego Fredricha Froebła i Marii Montessori. Stale poszerzała swoją wiedzę poprzez uczestnictwo w kursach, szkoleniach w Krakowie, Zakopanem, a także poza granicami kraju (Belgii, Francji). Doświadczenia z zakładów wychowawczych przenosiła na grunt polski. Działała również w harcerstwie jako instruktor, organizator i uczestnik obozów. Ceniła nowe metody wychowawcze i innowacyjność w kształceniu, negowała rutynę. Dzieliła się swoją wiedzą z nauczycielami, współpracowała z administracją szkolną. Do organizacji, w których pracę się angażowała po I wojnie światowej, należał Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet i Lubelski Związek Pracy Kulturalnej. Wybuch II wojny światowej przerwał działalność prowadzonego przez nią seminarium, przedszkola i szkoły powszechnej. Mimo sytuacji politycznej pozostała

nadal aktywna, m.in. prowadząc tajne nauczanie w swoim mieszkaniu, a także organizując zbiórki żywności dla osób potrzebujących. Tym samym pomagała również więźniom, w szczególności tym osadzonym na Zamku Lubelskim na Majdanku. Zmarła 4 lutego 1942 r. w Lublinie (Doroszewski 1994: 530-532; Doroszewski 1996: 182; Doroszewski 2005: 174-175; Łogoźna 1991: 219-220).

Maria Papiewska miała ogromny wpływ na przyszłą kadre pedagogiczną. Irena Bagińska, wychowawczyni Zakładu Freblowskiego prowadzonego przez Marię Papiewską, wspominała, że oddziaływała na wszystkich, z którymi współpracowała, własnym przykładem. Zараżała zaangażowaniem, serdeczną postawą, szczerością i przede wszystkim pracowitością. Dzieliła się swoją wiedzą i doświadczeniem, a w pracy z dziećmi kierowała się miłością. Wychowankowie wspominali ją jako osobę pogodną, o gorącym sercu, bardzo troskliwą. Potrafiła stworzyć niezwykłą atmosferę i zbudować trwałe relacje z podopiecznymi, którzy traktowali ją jak matkę. Nie zrywała z nimi kontaktu nawet po zakończeniu przez nich edukacji. Nierzadko nadal była obecna w ich życiu, radziła i pomagała. Jej spotkania z dorosłymi już wychowankami były pełne wzruszeń i radości (Bagińska 1960: 508). W swojej pracy pedagogicznej podkreślała znaczenie indywidualnego kontaktu z dzieckiem. Przeszkodą w prowadzeniu zajęć, jak również w poznaniu wychowanka, były duże liczebnie oddziały. Dlatego według jej zaleceń grupa przedszkolna liczyła maksymalnie 18 osób. W organizacji pracy ceniła sobie porządek i staranność. Dbała o dokładne przygotowanie materiałów do zajęć, ich wygląd estetyczny i wysoką jakość wykonania. Wiele projektów dekoracji, strojów czy nakryć głowy było jej autorstwa. Przywiązywała wielką wagę do higieny i czystości w otoczeniu dziecka. W programie zajęć dla dzieci podkreślała wychowanie patriotyczne. Uczyła historii Polski, prezentując wychowankom sylwetki polskich bohaterów, zapoznając z narodowymi symbolami: hymnem, godłem, flagą. Kształtowała w dzieciach poczucie szacunku do ojczyzny. Na tle innych zajęć wyróżniały się szczególnie zajęcia z przyrody prowadzone w zakładzie. Dbała o to, aby na co dzień wychowankowie otaczali się roślinnością, na parapetach okien stały zawsze kwiaty doniczkowe. W pracę nad ich pielęgnacją włączała również dzieci. Zajęcia zostały wzbogacone o grę na pianinie, lekcje śpiewu i rytmikę. Zależało jej, aby dzieci codziennie słuchały muzyki podczas gier i zabaw. Zachęcała do aktywności ruchowej, jaką był taniec (Bagińska 1960: 509; Doroszewski 1994: 530-536)

System rekrutacji i nauki w seminarium

Maria Papiewska była przekonana o konieczności właściwego przygotowania pedagogicznego wychowawczyń przedszkoli. Nieobce były jej zasady wychowania przedszkolnego prezentowane przez Henryka Pestalozziego, Fredricha Froebła

i Marię Montessori. Zakładem adresowanym do wychowawczyń kierowała nieprzerwanie do wybuchu II wojny światowej. Początkowo w ofercie szkoły był dwuletni kurs nauczania, który w 1929 r. wydłużono o jeszcze jeden rok. Według zarządzeń Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego do seminarium przyjmowano dziewczęta od 16. do 30. roku życia, które ukończyły przynajmniej trzy klasy szkoły średniej lub siedmiooddziałową szkołę powszechną (Weryho 1923: 389; Wolski 1928: 70; Łogoźna 1989: 51). Wśród pozostałych kryteriów brane były pod uwagę zdolności muzyczne oraz życzliwość w kontaktach z dziećmi. Z analiz materiałów archiwalnych wynika, że w procesie rekrutacji kandydatki składały następujące dokumenty: podanie, metrykę urodzenia, dwie fotografie, opinię o stanie zdrowia, świadectwo ukończenia szkoły lub zaświadczenie szkolne potwierdzające wykształcenie (Archiwum Państwowe Lubelskie. *Prywatne Seminarium dla Wychowawczyń Przedszkoli Marii Papiewskiej w Lublinie*, sygn. 1, *Protokoły egzaminów dojrzałości i odpisy świadectw*: 80). Z uwagi na wiek panien nierzadko w ich imieniu przygotowywali i dostarczali te dokumenty rodzice. W źródłach archiwalnych zachowały się niekiedy informacje o zdrowiu kobiet. Z dokumentacji medycznej wynika, że przeciwwskazaniem do podjęcia studiów, a później również obowiązków zawodowych były anomalie wyglądu zewnętrznego, kalectwa, tiki i grymasy na twarzy, choroby skórne, przykry zapach z ust i nosa oraz choroby zakaźne (Archiwum Państwowe Lubelskie. *Prywatne Seminarium dla Wychowawczyń Przedszkoli Marii Papiewskiej w Lublinie*, sygn. 2, *Protokoły egzaminów dojrzałości i odpisy świadectw*: 89). Z zaświadczeń dowiadujemy się o przebytych zabiegach chirurgicznych, chorobach, szczepieniach (Archiwum Państwowe Lubelskie. *Prywatne Seminarium dla Wychowawczyń Przedszkoli Marii Papiewskiej w Lublinie*, sygn. 1, *Protokoły egzaminów dojrzałości i odpisy świadectw*: 138). Z uwagi na szczątkowe informacje trudne do określenia było pochodzenie społeczne, narodowe kandydatek. Uczennice pochodziły nie tylko z Lublina i okolic, ale przyjeżdżały z odległych miejscowości z różnych części Polski oraz spoza jej granic, np. Lwowa, Odessy, Wilna, Kijowa. Było to podyktowane stanem rozmieszczenia seminariów na terenie Polski i nie tylko oraz wynikało z braku szkół tego typu w miejscowościach, z których pochodziły przyszłe seminarzystki. Na podstawie świadectw ukończenia seminarium udało się ustalić, że z reguły kandydatki deklarowały wyznanie rzymskokatolickie. Można domniemywać, że z uwagi na przedmiot nauczania w seminarium, jakim była religia, wyznanie mogło stanowić jedno z kryteriów przyjęcia. Analiza materiałów archiwalnych nie daje jednak podstaw do postawienia takiej tezy (Archiwum Państwowe Lubelskie. *Prywatne Seminarium dla Wychowawczyń Przedszkoli Marii Papiewskiej w Lublinie*, sygn. 1, *Protokoły egzaminów dojrzałości i odpisy świadectw*: 137). O przyjęciu do zakładu decydował wynik egzaminu wstępnego, którego celem było sprawdzenie wiedzy kandydatek z zakresu siedmiu klas szkoły powszechnej. Z uwagi na małe zainteresowanie szkołą można przypuszczać, że był on jedynie formalnością

(Doroszewski 2002: 131; Doroszewski 2004: 181). Seminarium Marii Papiewskiej było zakładem prywatnym, a roczne czesne wynosiło sto rubli. W skład kadry pedagogicznej oprócz Marii Papiewskiej wchodziły następujące osoby: Irena Araszkievicz, ks. Andrzej Chlastawa, Jadwiga Gajdzińska, Józef Guzek, Kamila Jedlewska, Halina Wołowska, Anna Wróblewska. Większość nauczycieli zatrudniona była w innych szkołach lubelskich, zaś w seminarium pełnili oni funkcję dochodzących na dodatkowe godziny (Doroszewski 2004: 181).

Ostatnim etapem kończącym początkowo dwu-, a później trzyletnią edukację był egzamin dyplomowy, po którego zdaniu seminarzystki otrzymywały świadectwa ukończenia szkoły i tym samym zdobywały uprawnienia do podjęcia pracy w zawodzie. Z analizy protokołów egzaminacyjnych wynika, że składał się on z dwóch części. W części pisemnej obejmującej pedagogikę oraz język polski oceniano logiczne myślenie, właściwą argumentację oraz poprawność tekstu pod względem stylistycznym. Po uzyskaniu pozytywnego wyniku seminarzystki były dopuszczone do części ustnej również z tych samych przedmiotów oraz dodatkowo z religii, z przyrody, wiedzy o Polsce współczesnej lub historii. W rzadkich przypadkach seminarzystki zdawały egzamin również z tych przedmiotów, z których w ostatnim roku nauki uzyskiwały oceny niedostateczne. Protokoły zawierają wypisy o ocenach uczennic z ostatniego roku nauki. Z reguły ich pozytywne wyniki stanowiły o dopuszczeniu do egzaminu dyplomowego. Maria Papiewska dążyła do tego, aby seminarium kończyły osoby o najwyższych kwalifikacjach i wiedzy. Dlatego bagatelizowano opinie, że zbyt mała jest liczba dopuszczonych do egzaminu dyplomowego. Zjawisko to traktowano jako etap konieczny w dążeniu do najwyższej jakości i efektów nauczania. Kuratorium Okręgu Szkolnego wyrażało zgodę na eksternistyczny egzamin uprawniający osoby do nauczania w przedszkolu (Archiwum Państwowe Lubelskie. *Prywatne Seminarium dla Wychowawczyń Przedszkoli Marii Papiewskiej w Lublinie*, sygn. 2, *Protokoły egzaminów dojrzałości i odpisy świadectw*: 85, 264).

Liczba uczennic seminarium od początków jego utworzenia stale wzrastała. W roku szkolnym 1922/23 było ich na wszystkich kursach (latach) 24, w kolejnym już 27, w 1925/26 – 28, a w 1928/29 – 54. W roku szkolnym 1930/31 liczba uczennic na wszystkich trzech kursach wyniosła 44 i każdego kolejnego roku była do niej zbliżona. Spadek liczby uczennic obserwuje się na rok przed wybuchem II wojny światowej, wówczas wynosiła ona 36. W każdym roku szkolnym na pierwszy rok nauki zapisywało się między 6 a 16 osób, a kończyło od 9 do 16 na trzecim roku (Archiwum Państwowe Lubelskie. *Prywatne Seminarium dla Wychowawczyń Przedszkoli Marii Papiewskiej w Lublinie*, sygn. 3-22, *Katalog Główny*). W latach 1923/24-1938/39 187 osób ukończyło szkołę z dyplomem uprawniającym do podjęcia pracy (Doroszewski 2004: 184).

Program kształcenia w seminarium

Podczas funkcjonowania instytucji od 1908 r., wówczas jeszcze działającej jako Zakład Freblowski, można zaobserwować zmiany programowe. W rocznym planie nauczania znalazły się zajęcia teoretyczne, pedagogika praktyczna, gry freblowskie, gimnastyka, śpiew, rysunki, roboty freblowskie oraz sloyd (Archiwum Państwowe Lubelskie. *Dyrekcje Szkolne*, sygn. 1331: 1-2). W późniejszym okresie po przekształceniu w seminarium program opierał się na wytycznych MWRiOP. Od 1929 r. w pierwszym roku znalazły się w nim takie przedmioty jak: religia, praktyka i metodyka pierwszych lat nauczania, język polski, wiedza o Polsce współczesnej, matematyka, rysunek, roboty ręczne, śpiew, gra na skrzypcach, ćwiczenia cielesne. W programie biologii realizowano zarówno zoologię, jak i botanikę. Z kolei w drugim roku dziewczęta uczyły się dodatkowo psychologii, nauki o dziecku oraz anatomii. W ostatnim natomiast zamiast anatomii wykładano higienę. Ponadto uczennice mogły się uczyć gry na skrzypcach lub na mandolinie (Archiwum Państwowe Lubelskie. *Prywatne Seminarium dla Wychowawczyń Przedszkoli Marii Papiewskiej w Lublinie*, sygn. 10, *Katalog Główny*).

Analiza protokołów egzaminacyjnych umożliwiła uzyskanie informacji, jakich wiadomości wymagano od przyszłych wychowawczyń przedszkoli, oraz zapoznanie się z programami nauczania seminarium.

Na egzaminie pisemnym z pedagogiki seminarzystki musiały się wykazać wiedzą zarówno teoretyczną, jak i praktyczną. Tematyka wypracowań była dość rozległa. Uczennice miały za zadanie opisać zagadnienia związane z historią oraz teorią wychowania przedszkolnego. Przykładowo musiały przedstawić rolę Wilna i Krzemieńca, zaprezentować znane systemy wychowania przedszkolnego oraz wskazać różnice i podobieństwa między nimi. Wśród tematów prac pisemnych wiele było nawiązań do roli wychowawczynie w przedszkolu. Wymagano od seminarzystek wiedzy na temat postępowania z dzieckiem, kształtowania zainteresowań, prowadzenia pogadarek, obserwacji, wykorzystania gier i zabaw oraz znaczenia przedszkola w jego wychowaniu. Nie omijano zagadnienia stosowania kar i nagród oraz współpracy domu z przedszkolem. Ponadto uczennice musiały się wykazać znajomością psychologii dziecka, jego rozwoju intelektualnego, fizycznego, społecznego, moralnego i emocjonalnego. Niektóre tematy miały charakter twórczy i wymagały od pań kreatywności i pomysłowości. Przykładowo musiały opisać, jak wyobrażają sobie pracę w przedszkolu, opisać jeden dzień w placówce czy też przedstawić, jak zaprezentują dzieciom określony przez egzaminatorów temat (Archiwum Państwowe Lubelskie. *Prywatne Seminarium dla Wychowawczyń Przedszkoli Marii Papiewskiej w Lublinie*, sygn. 1-2, *Protokoły egzaminów dojrzałości i odpisy świadectw*). Z kolei podczas egzaminu ustnego sprawdzano ich wiedzę z historii wychowania. Seminarzystki musiały znać poglądy i działalność m.in. takich przedstawicieli, jak Jan Amos Komeński, Stanisław Konarski, Jan Jakub Rousseau,

Jan Henryk Pestalozzi. Wymagano od nich znajomości systemu wychowania przedszkolnego autorstwa Fredricha Froebela i Marii Montessori. Z zakresu historii wychowania pojawiły się pytania o działalność Komisji Edukacji Narodowej. Sprawdzano również wiedzę na temat funkcjonowania współczesnego systemu ustawodawczego. Podobnie jak na egzaminie pisemnym seminarzystki musiały się wykazać znajomością wiedzy o dziecku, jego naturze, etapach rozwoju. Charakteryzowały pojęcia m.in.: spostrzeżeń, wrażeń, uwagi, wyobraźni, myślenia, inteligencji, pamięci, uczuć, wychowania i kształcenia. Musiały znać czynniki mające wpływ na rozwój dziecka. W szczególności wymagano od nich wiadomości na temat pracy w przedszkolu. Wielokrotnie pojawiały się pytania o gry, zabawy i ich znaczenie wychowawcze, metody pogładowe, wpływ przedszkola na rozwój, wychowanie i kształcenie dziecka. Nieobca im miała być praca wychowawczynie. Pytano o kwalifikacje pedagogiczne i ich wpływ na jakość pracy przedszkola (Archiwum Państwowe Lubelskie. *Prywatne Seminarium dla Wychowawczyń Przedszkoli Marii Papiewskiej w Lublinie*, sygn. 1-2, *Protokoły egzaminów dojrzałości i odpisy świadectw*).

Na egzaminie pisemnym z języka polskiego wymagano znajomości dzieł literackich, m.in. Adama Mickiewicza, Juliusza Słowackiego, Marii Konopnickiej, Hansa Christiana Andersena, Józefa Ignacego Kraszewskiego, Bolesława Prusa, Stefana Żeromskiego, Elizy Orzeszkowej. Zarówno na egzaminie pisemnym, jak i na ustnym oczekiwano znajomości literatury dziecięcej. W pracach pisemnych uczennice musiały się odnieść do autorów publikujących dla dzieci, scharakteryzować swoich ulubionych bohaterów literackich lub ulubioną książkę współczesną. Zdarzały się pytania, w których wymagano od seminarzystek wyrażenia opinii, jak lektura dzieł wpływa na kształtowanie uczuć społeczno-moralnych. Nie brakowało pytań o problemy współczesne pojawiające się w utworach literackich oraz porównań świata literackiego z realnym (Archiwum Państwowe Lubelskie. *Prywatne Seminarium dla Wychowawczyń Przedszkoli Marii Papiewskiej w Lublinie*, sygn. 1-2, *Protokoły egzaminów dojrzałości i odpisy świadectw*). Na egzaminie ustnym z tego przedmiotu formułowano pytania z zakresu literatury, nauki o języku i gramatyki. Miały one charakter zarówno ogólny, jak i szczegółowy. Lista autorów, których znajomości dzieł wymagano, była obszerniejsza niż na egzaminie pisemnym. Pytano o przedstawicieli literackich począwszy od renesansu aż do czasów współczesnych, np. Jana Kochanowskiego, Mikołaja Reja, Kazimierza Przerwy-Tetmajera, Stanisława Wyspiańskiego. W szczególności wymagano znajomości dzieł literatury dziecięcej, przykładowo autorstwa Janusza Korczaka, Jadwigi Chrząszczewskiej-Trzeciakowej, Jadwigi Warnkównej. Wśród pytań bardzo często pojawiały się takie, w których uczennice musiały przedstawić genezę i charakterystykę określonego dzieła literackiego lub jego bohaterów. Nie brakowało pytań otwartych, wymagających od uczennic nie tylko znajomości problemu, ale również kreatywności, właściwej analizy i syntezy. Podobnie jak w przypadku egzaminu pisemnego

seminarzystki odpowiadały na pytania o znaczenie działalności literackiej wybranych autorów. Mając na uwadze sprawdzenie wiedzy gramatycznej podopiecznych, najczęściej pytano o charakterystykę zdania pojedynczego, złożonego podrzędnie, współrzędnie lub o rozbiór zdania (Archiwum Państwowe Lubelskie. *Prywatne Seminarium dla Wychowawczyń Przedszkoli Marii Papiewskiej w Lublinie*, sygn. 1-2, *Protokoły egzaminów dojrzałości i odpisy świadectw*).

Na egzaminie ustnym z przyrody uczennice musiały się wykazać znajomością chemii, biologii, w tym botaniki i zoologii oraz nauki o człowieku. Wymagano od nich wiedzy na temat procesów i mechanizmów rządzących światem roślin i zwierząt. Odpowiadały na pytania dotyczące budowy ciała ludzkiego, poszczególnych jego narządów, procesów fizjologicznych. Sprawdzano nie tylko znajomość teorii, ale również umiejętność myślenia oraz zastosowania wiedzy w praktyce przedszkolnej. Przykładowo pojawiały się pytania o pielęgnację skóry dziecka, higienę, dietę, profilaktykę i leczenie chorób (Archiwum Państwowe Lubelskie. *Prywatne Seminarium dla Wychowawczyń Przedszkoli Marii Papiewskiej w Lublinie*, sygn. 1-2, *Protokoły egzaminów dojrzałości i odpisy świadectw*).

Egzamin z wiedzy o Polsce współczesnej miał na celu sprawdzenie seminarzystek z zakresu historii, polityki, ekonomii, gospodarki oraz oświaty i kultury. Musiały się one wykazać doskonałą znajomością otaczającego świata, ale przede wszystkim własnego państwa. Na egzaminie pojawiały się pytania o naród, podział administracyjny kraju, konstytucję, prawa obywatelskie, tolerancję religijną, bogactwa naturalne, handel, przemysł. Seminarzystki odpowiadały również na pytania z historii Polski (Archiwum Państwowe Lubelskie. *Prywatne Seminarium dla Wychowawczyń Przedszkoli Marii Papiewskiej w Lublinie*, sygn. 1-2, *Protokoły egzaminów dojrzałości i odpisy świadectw*).

Egzamin dyplomowy obejmował też religię. Dzięki analizie protokołów udało się ustalić, że większość uczennic była z tego przedmiotu zwolniona. Należało jednak spełnić podstawowy warunek, jakim była ocena bardzo dobra uzyskana w ostatnim, trzecim roku nauki. Z dokumentów szkolnych wynika, że zaledwie sześć seminarzystek było egzaminowanych z tego przedmiotu. Wymagano od nich znajomości podstawowych pojęć religijnych oraz przede wszystkim znajomości Pisma św. i katechizmu (Archiwum Państwowe Lubelskie. *Prywatne Seminarium dla Wychowawczyń Przedszkoli Marii Papiewskiej w Lublinie*, sygn. 1-2, *Protokoły egzaminów dojrzałości i odpisy świadectw*).

Z analizy protokołów wynika, że zamiast przyrody i wiedzy o Polsce współczesnej mała grupa uczennic (zaledwie cztery osoby) wybrała historię. Z uwagi na braki w protokołach nie udało się ustalić wszystkich pytań. Ze szczątkowych informacji wynika, że te zamieszczone w aktach dotyczyły konstytucji (Archiwum Państwowe Lubelskie. *Prywatne Seminarium dla Wychowawczyń Przedszkoli Marii Papiewskiej w Lublinie*, sygn. 1-2, *Protokoły egzaminów dojrzałości i odpisy świadectw*).

W wyniku analizy ocen można stwierdzić, że część ustna sprawiała uczennicom najwięcej trudności. Ze wszystkich przedmiotów odpowiadały na dwa do pięciu pytań. Tylko w niektórych protokołach były one numerowane, co nie pozwoliło na dokładne ustalenie ich liczby i oddzielenie tych, które pełniły jedynie przy odpowiedzi funkcję pomocniczą. Uzyskanie oceny bardzo dobrej na egzaminie pisemnym zwalniało z części ustnej z tego przedmiotu (Archiwum Państwowe Lubelskie. *Prywatne Seminarium dla Wychowawczyń Przedszkoli Marii Papiewskiej w Lublinie*, sygn. 1-2, *Protokoły egzaminów dojrzałości i odpisy świadectw*).

Podsumowanie

Seminarium dla Wychowawczyń Przedszkoli Marii Papiewskiej było jedną z niewielu szkół na Lubelszczyźnie, która realizowała potrzebę przygotowania wykwalifikowanej kadry do przedszkoli w okresie międzywojennym. Pod względem organizacji, programu, jakości nauczania Papiewska nawiązywała do najlepszych europejskich wzorów. Łączyła tradycję, dostosowując treści nauczania do gruntu polskiego, ale również nie rezygnowała z nowoczesnych inspiracji, uwzględniała intuicję i negocjowała rutynę, schemat w kształceniu. Jej model przygotowania kadr przedszkolnych może stanowić inspirację dla dzisiejszych współczesnych wychowawczyń przedszkoli.

Bibliografia

- Archiwum Państwowe Lubelskie. *Dyrekcje Szkolne*, sygn. 1331.
- Archiwum Państwowe Lubelskie. *Prywatne Seminarium dla Wychowawczyń Przedszkoli Marii Papiewskiej w Lublinie*, sygn. 1-2, *Protokoły egzaminów dojrzałości i odpisy świadectw*.
- Archiwum Państwowe Lubelskie. *Prywatne Seminarium dla Wychowawczyń Przedszkoli Marii Papiewskiej w Lublinie*, sygn. 3-22, *Katalog Główny*.
- Bagieńska I. (1960). *Ze wspomnień o Marii Papiewskiej*, „Wychowanie w Przedszkolu”, nr 6, s. 506-510.
- Bagieńska I. (1964). *Kilka danych o powstaniu i rozwoju ochronek i przedszkoli w Lublinie*, „Wychowanie w Przedszkolu”, nr 6, s. 252-256.
- Doroszewski J. (1994). *Maria Papiewska, jej przedszkole i seminarium*, „Wychowanie w Przedszkolu”, nr 9, s. 530-536.
- Doroszewski J. (1996). *Papiewska Maria (1859-1942)*, [w:] T. Radzik, A.A. Witusik, J. Ziółek (red.), *Słownik Biograficzny m. Lublina*, t. II, Lublin: Lubelskie Towarzystwo Naukowe, s. 185.
- Doroszewski J. (2002). *Seminaria nauczycielskie w Polsce w świetle polityki oświatowej państwa (1918-1937)*, Lublin: Lubelskie Towarzystwo Naukowe.

- Doroszewski J. (2004). *Szkolnictwo miasta Lublina w latach 1918-1939*, Lublin: Lubelskie Towarzystwo Naukowe.
- Doroszewski J. (2005). *Zasługi Marii Papiewskiej dla kształtowania i rozwoju wychowania przedszkolnego w Polsce międzywojennej*, „Przegląd Historyczno-Oświatowy”, nr 1-2, s. 173-186.
- Leżańska W. (1998). *Kształcenie nauczycieli wychowania przedszkolnego w Polsce*, Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Łogoźna K. (1989). *Wychowanie przedszkolne i problem doskonalenia nauczycieli w Lublinie w okresie dwudziestolecia międzywojennego*, „Annales UMCS”, Vol. II, 3, Sectio J, s. 43-54.
- Łogoźna K. (1991). *Kształcenie wychowawczyń przedszkoli na Lubelszczyźnie w latach II Rzeczypospolitej*, [w:] K. Poznański (red.), *Oświata, szkolnictwo i wychowanie w latach II Rzeczypospolitej*, Lublin: Wydawnictwo UMCS, s. 215-221.
- Sandler B. (1968). *Wychowanie przedszkolne i kształcenie wychowawczyń w Królestwie Polskim*, Wrocław–Warszawa–Kraków: Wydawnictwo PAN.
- Weryho M. (1923). *Kształcenie ochraniarek*, „Rocznik Pedagogiczny”, t. 1, s. 388-390.
- Winiarz A. (2005). *Zarys dziejów wychowania przedszkolnego na Lubelszczyźnie do 1939 roku*, „Wychowanie w Przedszkolu”, nr 2, s. 68-74
- Wolski T. (1928). *Kształcenie wychowawczyń przedszkoli i nauczycieli szkół powszechnych*, [w:] T. Wolski (red.), *Monografia szkolnictwa m. Lublina za czas od 1917 r. do 1927 r.*, Lublin: Drukarnia Magistratu m. Lublina, s. 70-71.
- Wróbel M. (1967). *Wychowanie przedszkolne w Polsce w latach 1918-1939*, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.

ADRES DO KORESPONDENCJI

dr Monika Hajkowska
Uniwersytet Marii Curie Skłodowskiej w Lublinie
Wydział Pedagogiki i Psychologii
Instytut Pedagogiki
Zakład Historii Wychowania i Pedagogiki Porównawczej
e-mail: monikahajkowska@wp.pl